

ver létrehozásával kapcsolatos erőfeszítésekre az Amerikai Egyesült Államokban és Németországban egyaránt, de a „csodafegyver” iránt táplált illúziókra is.

A világpolitikai helyzet elemzése során rámutatnak a Szovjetunió külpolitikájának fő célkitűzésére, az antifasiszta koalíció megszilárdítására, a szövetségesek állásfoglalására, külön kiemelik a „Harcoló Franciaország” szervezetének helyzetét és politikai irányvonalát, a számára nyújtott szovjet segítség jelentőségét, a szovjet-francia fegyverbarátság megalapozását. Ezzel ellentétbe állítják azt a tényt, hogy 1943 tavaszára a fasiszta tömb már kimerítette terjeszkedési lehetőségeit, sőt, meghatározott jelek alapján ítélve, megindult a széthullás folyamata.

A kötetet jelentős következtetéseket tartalmazó utószó zárja, mely összefoglalja a második világháború menetében bekövetkezett gyökeres fordulat lényegét, az antifasiszta koalíció térnyerését, a gazdaságban, a fegyveres harcban, a külpolitikában, az ideológiai küzdelemben és a nemzeti-felszabadító mozgalmakban beálló pozitív és visszafordíthatatlan folyamatként jellemezve azt. Jogos következtetés, hogy a vizsgált időszak végére a

fasiszta tömbnek a háború győzedelmes befejezése iránt táplált reményei csödöt mondtak.

A kötet kétségtelen pozitívumait hangsúlyozva hiányérzetről is említést kell tenni. Kevés szó esik a szovjet hadtudomány fejlődéséről, azon képességéről, hogy a katonapolitikai tervekkel teljes összhangban fogalmazza meg a háború általános célkitűzéseit és egyes időszakainak tartalmát, helyesen választja ki a hadászati célok végrehajtását szolgáló leghatékonyabb hadviselési módot, összességében, a burzsoá hadtudománnyal szembeni fölényének indoklásáról.

A 6. kötet gazdag illusztrációs anyagot és jegyzetapparátust tartalmaz, mely megkönnyíti az események tanulmányozását és megértését, alapot ad a még szélesebb körű kutatómunkához. A kötet vitathatatlanul a hadtörténettudomány újabb, kimagasló eredményeként üdvözölhető és a tudományos kutatóknak, a történelem oktatásával foglalkozóknak, a hadiesemények lefolyása iránt érdeklődőknek egyaránt hasznos olvasmányul szolgálhat.

N. T.

BALÁZS JÓZSEF—PONGÓ JÁNOS

PISZTOLYOK, REVOLVEREK

(Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1977. 96 o., 54 ábra, 177 kép)

A magyar nyelvű fegyvertörténeti szakirodalom ennek a könyvnek a megjelenésével egy jelentős — emellett szépen illusztrált — munkával gazdagodott. A könyvet annál is inkább örömmel fogadhatjuk, mert az elmúlt években, sőt évtizedekben magyar szerzők tollából, a jelentős érdeklődés ellenére, csak igen kevés fegyvertörténeti munka jelent meg. Ez utóbbi megállapítást jól bizonyítja a kiemelkedő történelmi eseményekkel kapcsolatos kiállítások látogatottsága, így a Hadtörténeti Múzeum 1973. évi kiállítása is.

A könyv, mint ahogyan címe is mutatja, a pisztolyok és a revolverek — a maroklófegyverek — fejlődéstörténetét mutatja be a terjedelem adta lehetőségek között. A szerzők azt tűzték elsődleges célul, hogy a téma iránt érdeklődők számára jó áttekintést adjanak a valóban legegényibb lőfegyverek fejlődéséről, bemutassák a hadviselés igényei és a technikai fejlettség kölcsönhatása-

ként létrejött fegyvertípusokat, a legjellegzetesebb, a további fejlesztés alapjául szolgáló technikai megoldásokat.

A könyv egészen végigvonul az a gondolat, hogy a pisztolyok és a revolverek elsősorban az önvédelem, ha úgy tetszik a közelharc eszközei, ezért ahol és amennyiben szükséges, kitérnek a maroklófegyvereknek az adott kor harcászataiban betöltött szerepére is, a hangsúlyt a velük való pontos és eredményes tüzelésre, a lövésre helyezve.

A szerzők nem hagyják figyelmen kívül az ifjúságnak a témával kapcsolatos érdeklődését, romantikus vonzódását sem; igyekeznek azt helyes irányba terelni és ezzel a fiatalok honvédelmi neveléséhez, katonai előképzéséhez kívánnak hozzájárulni.

Még mielőtt a könyv részletesebb ismertetésébe kezdenénk, ide kívánczik egy gondolat. A szerzők félreérthetetlenül kifejezésre juttatják, hogy nem céljuk a témakörhöz tartozó valamennyi

ismeret publikálása. Erre utal a könyv „Rövid fejlődéstörténet” alcíme is. Ezért a feldolgozás során arra törekedtek, hogy mondanivalójuk elsősorban magyar-centrikus legyen: egyetemes kitekintéssel szólnak a maroklófegyverek technikai-technológiai fejlődéséről, részletesen azonban a Magyarországon használatos vagy magyar gyártású fegyvereket ismertetik.

Az anyag feldolgozása tematikus (a technikai rendszerek ismertetése fajták és típusok szerint), a fejlődés történetiségét az egymást követő fegyverek sorrendisége fejezi ki.

A könyv kiindulópontja, hogy a fegyver az ember legősibb használati tárgya, a létfenntartásnak, a vadállatok elleni védekezésnek és a táplálékszerzésnek az eszköze. Amikor a háború megjelenik az emberiség történetében, a vadászszerszámok harceszközökké válnak.

Az ugrásszerű fejlődést a lőpor megismerése jelzi. Létrejönnek és egyre gyorsuló ütemben fejlődnek a tűzfegyverek, s a fejlődés elsősorban arra irányul, hogy az ellenséget minél nagyobb távolságból tegyék harcképtelenné. A tűzfegyverek fejlődése a harcok megvívásának módját — a harcászatot — állandóan módosítja és ennek során olyan igény is jelentkezik, hogy a katonákat ne csak távolra ható, hanem a közelharc megvívására alkalmas, kézi tűzfegyverekkel is felszereljék. Ekkor — közel fél évezreddel ezelőtt — szerkesztik meg a fegyverművesek a napjainkban is használatos kézi tűzfegyvereket: a pisztolyokat, majd a revolvereket.

A könyv rövid tartalmi ismertetését a következőkben foglaljuk össze.

Az *Előszó* (Pongó János) a pisztolyok rendszertechnikai elemzéséből kiindulva a szó definícióját adja. E szerint a pisztoly fél kézzel működtethető kézi tűzfegyver. A továbbiakban, a szó eredetét vizsgálva, a szerző arra a megállapításra jut, hogy a sok lehetséges feltevés és magyarázat közül a legvalószínűbb, hogy a szó az itáliai Pistóia város nevéből származik: „Pistoiából származó”, „pistoiai” fegyver.

A továbbiakban a pisztolyok és a revolverek általános fejlődését vázolja fel és az ismertetés alapjaként a Hadtörténeti Múzeum pisztolygyűjteményét jelöli meg. A tűzfegyverek története két nagy szakaszra oszlik: az előlőtöltőkére és a hátultöltőkére. A könyvben a szerzők is ezt a felosztást követik.

Mint az ismertető elején említettük, a pisztolyok fejlődésének történetiségét

az egymást követő fejezetek sorrendje fejezi ki.

Ennek megfelelően az első fő fejezet az *Előlőtöltő pisztolyok* címet viseli (Pongó János).

A szerző megállapítja, hogy a pisztolyok közel fél évezredek történetéből három és fél évszázadot — a XV. század végétől a XIX. század közepéig — az előlőtöltő pisztolyok kora tölti ki. Erre a korszakra általában a tűzfegyverek lassú fejlődése jellemző, ez természetesen a pisztolyokra is vonatkozik. A fejlődés szinte kizárólag az elsütő szerkezetek területén mutatkozik. Lővésszaki fejlődésről — a kor technikai és technológiai állapotából eredően — szinte nem is beszélhetünk. Az előlőtöltő pisztolyok tárgyalása során a *dörzskerekes pisztolyok*, az *ütőkakasos pisztolyok* és a *csappantyús* (gyutacsos) pisztolyok csoportosítást veszi alapul.

A *dörzskerekes pisztoly* nevét az elsütő szerkezet fő részéről, a recézett peremű kerékről — a dörzskerékről kapta. Ez a találmány az előtte használt kanócos gyújtáshoz viszonyítva igen nagy előrelépést jelentett és egy csapásra megszüntette a kanócos gyújtás fogyatékosságait (időjárás-, nedvesség-, hőérzékenység, stb.).

Feltalálójának kiléte körül ma is vita folyik. A régebbi szakirodalom Johann Kiefuss nürnbergi órásmestert említi feltalálóként, újabbban többen Leonardo da Vinci személyében keresik a feltalálót. Ez utóbbi feltevést a mesternek egy, az 1510 körüli évekből ránk maradt rajza valószínűsíti. Ezt követően a szerző az elsütő szerkezetet és ennek működését ismerteti. Végső következtetésként megállapítja, hogy ennek a fegyvernek a létrejöttével született meg a köves gyújtás elve, s mintegy 300 éven át minden további tűzfegyver-típus elsütő szerkezetének alapjául szolgált.

A dörzskerekes pisztolyokat időrendben az *ütőkakasos pisztolyok* követték. Ebbe a csoportba azok a pisztolyok tartoznak, amelyeknél a gyújtás pirit vagy kova (tűzkő) és acél összeütődésénél keletkező szikra útján történik. Ez egyben ennek a gyújtószerkezetnek a legjellegzetesebb vonása. Az ütőkakasos elsütő szerkezet feltalálási helye és ideje, valamint a feltaláló személye éppen olyan tisztázatlan, mint a dörzskerekesé. Az általánosan elfogadott vélemény az ütőkakasos pisztolyok megjelenését a XVI. század első negyedére teszi. Eltérőek a vélemények e pisztolyok típusainak csoportosítása esetében is. A szakírók többsége a következő csoportosítást fogadja

el: holland, spanyol, itáliai, svéd, angol, skót és francia típus. (Ez utóbbit önálló fajtának tekintik.)

A szerző a továbbiakban az egyes típusok szerkezeti megoldását és működését ismerteti, majd ezeknek a fegyvereknek a rendeltetéséről szól. Elsőként a harcban való alkalmazást említi és megállapítja, hogy a XVII. század kezdetére a pisztoly a lovaskatonáknak teljes értékű harci fegyvere lesz. A polgári területen való elterjedése már a XVIII. századra esik, amikor az önvédelmi fegyver szerepét tölti be, elsősorban mint zsebpisztoly és úti (utazó) pisztoly. De ebben az időben más típusok is kialakulnak, így a párbajpisztolyok és a céllövő pisztolyok.

Az ütésre robbanó anyagok megjelenése és a tűzfegyverekben való alkalmazása a tűzfegyverek fejlődésében új korszakot nyitott. Létrejönnek a kémiai gyújtású pisztolyok, a *csappantyús* és a *gyutacsos pisztolyok*. Az első, valóban használható elsütőszerkezet megalkotása Alexander John Forsyth skót lelkész nevéhez fűződik. A róla elnevezett gyújtószerkezet fő alkotóeleme egy tartály, amelynek egyik felébe az ütésre érzékeny robbanóanyagot töltik, a másik felébe egy rugózó ütőszeget építenek. Elsütéskor a kalapáccsá átalakított kakas az ütőszegre, az ütőszeg pedig a robbanóanyagra üt. Ez utóbbinak a szúrólángja meggyújtja a lőportöltetet.

A kémiai gyújtású fegyverek állandósult típusa a csappantyús fegyver, egyben az előltöltők utolsó típusa. A feltaláló vagy feltalálók kiléte körül vita folyik, a feltalálás időpontját a szakírók 1814 és 1818 közé teszik. A csappantyús elsütőszerkezet legfőbb előnyei az időjárástól való teljes függetlenség, továbbá, hogy a robbanóanyag az elsütés pillanatában gyújtotta a lőportöltetet és ezzel a találat pontossága fokozódott. A lövőt sem lángjelenség, sem gázkilövellés nem zavarta, sőt a gázkilövellés elmaradása növelte a lőtávolságot. A típusok felsorolásában a szerző kiemeli az Augustin- és a Console-féle elsütőszerkezetet.

A *különleges pisztolyok* ismertetésével, a trombonok, a tercerolok, a gránátlövő pisztolyok, a löszervizsgáló pisztolyok, valamint a többsövű és a többlövetű pisztolyok bemutatásával zárul az előltöltő pisztolyok tárgyalása. Ezt a fejezetet 13 szöveg közti ábra és 67 műnyomású fénykép teszi szemléletessé.

A második fő fejezet címe: *A hátultöltő pisztolyok* (Balázs József). Ennek a fegyverfajtának a nem is éppen a

létrejöttét, de igen széles körű elterjedését a szerző — legalábbis részben — Amerika felfedezésével és az Újvilág kialakulásával hozza kapcsolatba. Nézetét azzal támasztja alá, hogy ebben az időben — és főleg a XIX. század első felében — Európából nagyarányú bevándorlás indult meg Észak-Amerika felé, és a szebb életet remélő, jó szándékú telepesek között sok kalandor is partra szállt.

A meginduló gazdasági fejlődés az élet- és vagyonbiztonság hiányával járt együtt és a kialakuló életformában az ön- és a csoportbíraskodás gyakori jelenség volt. A kisméretű, könnyű, többlövetű fegyverek részben emiatt rendkívül keresettek lettek: a munka, a piHENÉS és a társasági összejövetelek alkalmával egyaránt. De a katonai követelmények is hozzájárultak a pisztolyok elterjedéséhez. Ebben az időben már határozottan megfogalmazódott a közelharcban hatásosan alkalmazható, kellő tűzgyorsaságú maroklőfegyver igénye.

A XIX. század első felében — amikor a csappantyú már ismeretes volt — a puskaművesek elsőként a többsövű forgópisztolyokat, továbbá az egycsovű, de forgó hengerrel felszerelt revolvereket szerkesztették meg. Az előbbieknél sorában a hat- és a nyolcsövű „Pepperbox”-ok voltak jelentősek.

Az első, harctéri használatra is alkalmas, egycsovű, forgódobbal felszerelt revolver a „Colt”. Ezzel a fegyverrel Samuel Colt maradandóan beírta a nevét a fegyvergyártás történetébe.

Anélkül, hogy sikerekkel és balsikerekkel teli életútját részletesen ismertethetnénk, csupán azt emeljük ki, hogy Colt az 1846. évben az Egyesült Államok és Mexikó között kirobbant háborúban „bizonyított”. A harcokban a „Texas-modell”-nek nevezett, Colt-forgópisztolyokkal felszerelt texasi lovasok jártak az élen.

A sok fegyverszerkezet és a sokféle fegyver felsorolására nincs módunk, ezért ennél a típusnál csak két nevet és találmányt emelünk ki. Az első Casimir Lefauchaux párizsi puskaműves, aki fémhüvelyes, gúszeges töltényt szerkesztett, a másik a Smith és Wesson-cég, amely elsőként jelentkezett a fegyverpiacon olyan hátultöltő pisztollyal, amely peremgyújtású, fémhüvelytöltényt használt. A forgópisztolyok fejlődésének következő állomását a lebillenő csövű, önműködő hüvelykivetővel rendelkező forgópisztolyok jelzik. Ebben a csoportban ismét csak Colt, a Smith és Wesson, majd Mauser nevével találkozunk. Innen már csak egy lépés vezetett

a napjainkban is használatos öntöltő pisztolyok megszerkesztéséhez.

A fegyverszerkesztők egy része már az 1870-es években foglalkozott a lövés-kor keletkező, hátrafelé ható erő hasznosíthatóságával. A kísérletezők (Plesner 1872., Lutze 1874., Krnka 1883.) sorából kiemelkedik Hiram Maxim, aki 1883-ban egy Winchester-puskát öntöltővé szerkesztett át. Az érdeklődés ekkor a pisztolyok felé fordult, de az eredmények csak az 1890-es években kezdtek beérni. A rendelkezésre álló adatok szerint elsőként Ferdinand Mannlicher jelentkezett 1894-ben ötlövetű pisztollyal.

Az azóta eltelt idő alatt és jelenleg is — a polgári használatban, valamint a hadseregekben — elterjedten használt, egyeduralgkódó jellegű öntöltő pisztolyok felsorolása nem lehet ennek az ismertetőnek a feladata. Helyette meg kell elégednünk az ismertebb fegyverszerkesztők nevének, illetve a fegyvertípusoknak az országokéi felsorolásával. Belgium: Bayard, Pieper; Németország: Walther, Dreyse, Mauser; Olaszország: Beretta; Ausztria: Steyer, Pieper; Magyarország: Fég, Frommer; Anglia: Webley és Scott; Egyesült Államok: Savage; Csehszlovákia: Zbrojovka. A tá-

volról sem teljes felsorolásból nem hiányozhat F. V. Tokarev szovjet fegyverkonstruktőr nevének és munkásságának kiemelése. Tokarev a hazánkban is jól ismert és a néphadseregünkben 1948—1963 között használt TT pisztoly megszerkesztője.

Az öntöltő pisztolyokról szóló fejezetet a szerző azzal zárja, hogy az elmúlt másfél évszázad alatt az ismertetett revolvereken és öntöltő pisztolyokon kívül még igen sok látott napvilágot. A könyvnek azonban nem az a célja, hogy a fegyvergyűjtők katalógusa legyen, csupán a maroklófegyverek fejlődésének legjellegzetesebb állomásait, mozzanatait igyekszik bemutatni. Ezt a fejezetet 36 szövegekzi ábra és 108 műnyomású fénykép illusztrálja.

A könyv *Függeléke* (Balázs József) a pisztolyok szerkezetével, működésével kapcsolatos fogalmak magyarázatát adja, és ezek eszközeit is bemutatja. (5 szövegekzi ábra és 2 fénykép.)

A munkát a pisztolyok fejlődésének főbb állomásait jelző időrendi táblázat teszi teljessé.

Könyvünket a fegyvertörténet iránt érdeklődő olvasóinknak és a szép könyvek gyűjtőinek ajánljuk.

Szabó Sándor

KÜLFÖLDI HADTÖRTÉNELMI FOLYÓIRATOK SZEMLEJE

Militärgeschichte (Német Demokratikus Köztársaság) 1976. 1—6. szám.

NDK-beli testvérintézményünk 1976-ban is tudományos eredményekben gazdag 6 folyóirat-számot adott ki. Ezekben a hadtörténelmi kutatások legújabb állását 25 tanulmány, számos közlemény és más publikáció reprezentálja. Valamennyiről nem ejthetünk szót, csupán a magyar szempontból is figyelemre méltókat emeljük ki.

Különösen a várpalotai új Tüzér Múzeum megnyitására tekintettel, első helyre kívánkozik a tüzér-fegyvernem fejlődését áttekintő két tanulmány.

Ernst Stenzel a 2. számban a 17—18. századi későfeudális, majd a 4. számban a 19. századi kapitalizmus kori fejlődést összegezte. Bevezetőben megállapította, hogy a kapitalizmus elemeinek megjelenésével változás állt be a hadügyben is. Az állandó zsoldos hadseregek kialakulásával vált a gyalogság és a lovasság mellett valódi fegyvernemmé a tüzérség is a 18. század első felében. A tüzérség fejlesztésében a 17. században Franciaország

járt az élen, de hamarosan egész Európa átvette a tapasztalatokat. A technikai újítások lehetővé tették az ágyúk nagyobb számban való öntését, a kőgolyókat vasgolyó és kartács váltotta fel. A mozsarak és tarackok robbanó, gyújtó és világító lövedékekkel tüzeltek. A jobb lövedékek és a kiképzés tökéletesítése lehetővé tette a tűzgyorsaság és a tűzhatás fokozását. Ezt segítették elő a későbbiekben a matematikai-ballisztikai alapvetések is. A lövegsúly, csőhossz, kaliber, lövedéksúly, töltet és lőtávolság összefüggéseinek vizsgálata a kaliber csökkentését, a töltetnek a lövedéksúly felére-harmadára való leszállítását és a lövegek súlyának csökkentését eredményezte. A tüzérség, hatásfokának ily módon való növekedése ellenére is, csupán még kisegítő fegyvernem maradt a 18. század közepéig. Ekkor a lövegek számának gyarapodása, a kaliber egységesítése, a tábori tüzérsztyályok és -ezredek megszerzése egyenrangúvá tette a másik két fegyvernemmel. Mindez változást eredményezett a harcászatban is, az útegek a vonalban felállt gyalogság előtt vagy